

Το 1889 δημιουργείται η Δεύτερη Διεθνής των εργατών. Η βιομηχανική επανάσταση βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη και παρά το γεγονός ότι έχουν υψωθεί κοινωνικά φράγματα ανάμεσα στους εργάτες και τους βιομηχάνους, το κοινωνικοοικονομικό σύστημα που σχηματίζεται έδειξε θαυμάσια ευελιξία ώστε να ενσωματώσει τις αντιθέσεις, να αναπτυχθεί επαρκώς και να επικρατήσει παγκοσμίως. Θα πούμε ότι το γεγονός αυτό ήταν αποτέλεσμα της δυτικής κουλτούρας που ενσωμάτωσε αποδοτικά την αρχή της εθνικότητας. Τόσο η Διεθνής όσο και η βιομηχανική τάξη των δυτικών χωρών, πήραν αποστάσεις από τη ταξική σκληρότητα των ιδεολογιών τους και συναντήθηκαν μέσα στους εθνικούς θεσμούς, η πολιτική λειτουργία των οποίων κατοχύρωνε τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα αμφοτέρων, και αποσόβησε τη καταστροφική σύγκρουση που επέβαλλε το βραχυπρόθεσμο, άμεσο όφελος. Κάτι που δεν απέφυγαν πιο άκαμπτες και δογματικές κοινωνίες όπως η τσαρική Ρωσία για παράδειγμα.

Ο Μάρξ, παρά το γεγονός ότι ανέλυσε έξοχα την ιστορία της Ευρώπης, δεν κατάφερε να εισχωρήσει στα συστατικά του πολιτισμικού υποβάθρου της, και αναλύοντας μόνο το οικονομικό μέρος, διέγνωνε ανεπιτυχώς πως η επανάσταση που οραματιζόνταν θα ξεκινούσε από τη βιομηχανική Δύση και όχι από την υπανάπτυκτη Ρωσία. [\[1\]](#)

Στους κόλπους της Δεύτερης Διεθνούς, η αντίληψη που κυριάρχησε ήταν ότι ο μαρξισμός συνιστά μια φιλοσοφία της ιστορίας, με τον προεξάρχοντα ρόλο να δίδεται στο οικονομικό στοιχείο.

Αντίθετα, μετά το 1936, ο Α. Ζντάνοβ, πρότεινε στη σοβιετική ηγεσία η οποία και αποδέχθηκε, την ιδέα ότι ο μαρξισμός πρέπει να κατανοηθεί ως φιλοσοφία, δηλαδή ως ένα σύστημα εκδήλωσης του Είναι, του Γίγνεσθαι και της Γνώσης.

Στον πυρήνα αυτού του συστήματος βρίσκεται ή και τον αποτελεί, ο διαλεκτικός υλισμός, δηλαδή μια θεωρία των νόμων της φύσης και της κοινωνίας. Ο ιστορικός υλισμός είναι η εφαρμογή αυτών των νόμων στο πεδίο της ιστορίας ενώ Πολιτική είναι η εφαρμογή του στην παρούσα κατάσταση.

Η σοσιαλιστική Ηθική ταυτίζεται με την κατανόηση αυτών των νόμων στην ατομική συμπεριφορά, ενώ στην τέχνη ο σοσιαλιστικός ρεαλισμός αναδεικνύει την καλλιτεχνική δημιουργία.

Το μαρξιστικό σύστημα είναι γενικό και πολυεπίπεδο. Ο Μάρξ ωστόσο προσπάθησε να δώσει συγκεκριμένες αναλυτικές και συνθετικές θέσεις, όχι σε κάθε πεδίο του συστήματος, αλλά κυρίως στο οικονομικό και κοινωνικό. Θα μπορούσαμε λοιπόν να συρρικνώσουμε την ευρύτητα του συστήματος, τονίζοντας την οικονομική και κοινωνιολογική του σπουδαιότητα. Είναι άραγε ο μαρξισμός μια οικονομική θεωρία που ερμηνεύει το καπιταλιστικό σύστημα; Πολλοί διανοητές θα απαντήσουν αρνητικά. Η συρρίκνωση αυτού του είδους υποβαθμίζει τις πολιτικές και φιλοσοφικές του προτάσεις, αντιτείνουν, αλλά έτσι παραβλέπεται το γεγονός ότι και ο ίδιος ο Μάρξ είχε παραδεχθεί ότι σ' αυτούς τους τομείς πολλά ήταν τα ακάλυπτα κενά τα οποία επιζητούσαν περαιτέρω επεξεργασίες. Δυστυχώς δεν πρόλαβε να ολοκληρώσει ούτε και την οικονομική του θεωρία, αφήνοντας ημιτελές το βασικό του έργο δηλαδή το Κεφάλαιο.

Παραμόρφωση ή εμπλουτισμός;

Τη συνέχιση του έργου του ανέλαβαν οι «επίγονοι» μαρξιστές μέσα από συγκρούσεις. Το αποτέλεσμα όμως ήταν είτε να μεταμορφώσουν τον μαρξισμό είτε να τον παραμορφώσουν.

Από τα πρώτα κιόλας χρόνια λειτουργίας η Β' Διεθνής ανέθρεψε στους κόλπους της διαφορετικές προσεγγίσεις για την κατανόηση και συνέχιση του μαρξισμού. Η επαναστατική διαλεκτική πρόταση που εισήγαγε ο Μάρξ αντικαταστάθηκε με την προοδευτική εξελικτικότητα. Οι εκφραστές αυτής της πρώτης διαστρέβλωσης ήταν ο Bernstein και ο Kautsky. Ο Μπερστάϊν, το 1899 εκδίδει το "Θεωρητικός Σοσιαλισμός και πρακτική της σοσιαλδημοκρατίας", στο οποίο υπάρχουν προτροπές προς τους συνδικαλιστές ηγέτες να εγκαταλείψουν την παρωχημένη φρασεολογία και να δεχθούν ένα πρόγραμμα σοσιαλιστικών και δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων.

Ο Μπερστάϊν διακηρύσσει ότι η δημοκρατία είναι ταυτόχρονα μέσο και σκοπός. «είναι το μέσο για να εγκαθιδρύσει (το προλεταριάτο) το σοσιαλισμό και συνάμα μορφή της πραγμάτωσης του». Η θέση του είναι πως ο σοσιαλισμός δεν πρόκειται να επέλθει από την επιδείνωση των αντικειμενικών συνθηκών αλλά από τη μεταμόρφωση του καπιταλισμού χάρη στη δράση του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος που εμπνέεται από ένα ηθικό ιδεώδες.

Η επαναστατική ανατροπή του συστήματος, όπως υποδείχθηκε από το Κομμουνιστικό Μανιφέστο, εγκαταλείπεται από τον ρεβιζιονισμό του Μπερστάϊν, προς χάριν των

σταδιακών μεταρρυθμιστικών μεταβολών, οι οποίες θα το μετασχηματίσουν σε σοσιαλιστικό.

Αυτή την τροποποίηση του Μαρξισμού ανέλαβε να αποκαταστήσει ο Κάουτσκι. Όμως η προσπάθεια του κατέληξε να είναι μια ακόμα αναθεώρηση της μαρξιστικής θεωρίας. Η Β' Διεθνής άρχισε να κομματιάζεται. Οι ρεβιζιονιστές / μεταρρυθμιστές από τη μία πλευρά και από την άλλη οι επαναστάτες που ισχυρίζονταν ότι παρέμεναν πιστοί στη μαρξιστική διαλεκτική.

Ο Κάουτσκι στο «Η υλιστική αντίληψη της ιστορίας» εισάγει νέες ιδέες που αφίστανται ουσιαστικά από τα κείμενα του Μάρξ και του Ένγκελς. Ούτε και αυτός αναγνωρίζει την επαναστατική διαλεκτική και ισχυρίζεται ότι υπάρχει ένας κοινός νόμος που καθορίζει την εξέλιξη τόσο των ανθρώπινων κοινωνιών όσο και το βασίλειο των φυτών και των ζώων. «Κάθε μεταμόρφωση των κοινωνιών καθώς και των ειδών οφείλει να αποδοθεί σε μια μετατροπή του περιβάλλοντος». Και τούτο γιατί « η ιστορία της ανθρωπότητας δεν εκπροσωπεί παρά μίαν ιδιαίτερη περίπτωση μέσα στη ιστορία των έμβιων όντων, σύμφωνα με τους ιδιαίτερους νόμους της έμβιας Φύσης.».

Για τον Κάουτσκι, η υλιστική αντίληψη δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια επιστημονική γνώση που βοηθά τον άνθρωπο να προσαρμοστεί και να προσανατολιστεί μέσα στο περιβάλλον που τον καθορίζει και τον καταπιέζει. Παθητικοποιεί με άλλα λόγια την ανθρώπινη δράση σε ένα είδος προσαρμογής στον περιβάλλοντα χώρο και της αφαιρεί την ενεργητικότητα που τείνει προς την διαμόρφωση και αλλαγή των περιστάσεων.

Η επαναστατική πρακτική εξοβελίζεται από την αντίληψη του Κάουτσκι η οποία συνοψίζεται σε ένα είδος αναμονής και καρτερίας του ανθρώπου που καθορίζεται από τις δυνάμεις της Ιστορίας.

Οι θέσεις αυτές του Κάουτσκι αλλά και του Μπερστάιν, ήταν φυσικό να προσκρούσουν πάνω στην αντίθεση του Λένιν και της Ρόζας Λούξεμπουργκ. Επιβεβαίωσαν δε το ρεφορμιστικό τους χαρακτήρα από τις τοποθετήσεις των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων στη Γερμανία και Γαλλία που επηρέαζαν, και τα οποία ψήφισαν υπέρ των πολεμικών δαπανών κατά το πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, επιδεικνύοντας εθνική ευθύνη.

Η βιομηχανική επανάσταση, στις αρχές του προηγούμενου αιώνα, βρίσκεται στο απόγειο της. Η εθνική παραγωγή αυξάνεται και τα εισοδήματα των εργατών αρχίζουν να βελτιώνονται με θετικές επιπτώσεις στο επίπεδο της ζωής. Η σοσιαλδημοκρατία έχει λόγους να προβάλει ότι οι κοινωνικές βελτιώσεις που σημειώνονται οφείλονται κατά το μεγαλύτερο μέρος στη δράση της. Οι ρίζες της μεγαλώνουν στο έδαφος της ευρωπαϊκής αριστεράς σε βάρος των κομμουνιστικών κομμάτων τα οποία αναγορεύουν σε πρώτο εχθρό τους αυτούς τους ρεφορμιστές. Οι απόψεις του Μπέρσταϊν και του Κάουτσκι μερικώς φαίνεται να δικαιώνονται αν και ο πυρήνας τους των ιδεών τους που θεωρούσε ότι το καπιταλιστικό σύστημα θα ανατραπεί μέσω της σταδιακών μεταρρυθμίσεων παραμένει ακόμα ζητούμενο.

Ο επαναστατικός μαρξισμός μετατοπίζεται ανατολικά αλλά και ο καουτσκισμός έχει επίσης σημαντικές επιρροές. Η τσαρική Ρωσία εκείνη την εποχή βρίσκεται σε μεγάλο αναβρασμό. Νέες κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις βρίσκονται μετωπικά αντιμέτωπες με την φεουδαρχική δομή της κοινωνίας και την τσαρική αυλή.

Οι κύριες δυνάμεις που ανταγωνίζονται το τσαρικό καθεστώς ανταγωνίζονται και μεταξύ τους. Οι Μενσεβίκοι με τους Μάρτοβ, τον Ποτρέσσοβ, τον Άξελορντ, τη Βέρα Ζάσουλιτς και τον Πλεχάνωφ, αντιτίθενται στους Μπολσεβίκους του Λένιν, του Στάλιν και του Τρότσκι.

Οι πρώτοι ασπάζονται ένθερμα τις θέσεις του Κάουτσκι περί σταδιακού μετασχηματισμού και εγκαθίδρυσης της αστικής επανάστασης, με τον Κερένσκι, ενώ οι δεύτεροι τους κατηγορούν ως προδότες των αρχών του μαρξισμού περί την σοσιαλιστική επανάσταση. Επικρατούν το 1917 οι μπολσεβίκοι και αρχίζουν οι εκκαθαρίσεις μέσω εμφυλίου πολέμου. Ιστορικά, τα πράγματα αντί να καλυτερεύσουν στη Ρωσία γίνονται χειρότερα.

Σήμερα, έχοντας με το μέρος μας την ασφάλεια της χρονικής απόστασης και τις εμπειρίες που διέρρευσαν, θα μπορούσαμε να πούμε πως ίσως αν επικρατούσαν οι μενσεβίκοι, και εισήγαγαν θεσμούς πολιτικής δημοκρατίας και διαβούλευσης, η Ρωσία θα γνώριζε καλύτερες ημέρες. Αυτή η διαπίστωση όμως βρίσκεται στη σφαίρα της εικονικής ιστορίας και όχι της πραγματικής.

Η λενινιστική «επαναφορά».

Ο Λένιν, ως καθοδηγητής της επανάστασης, αντιτίθεται στον καουτσκισμό και δημιουργεί τη Τρίτη Διεθνή. Αντιτίθεται όμως και στην εργατική αντιπολίτευση του Κολοντάϊ που ζητούσε τη διεύθυνση του κράτους από τα συνδικάτα ή σ' εκείνη του Τρότσκι που προτείνει, το 1920, την ενσωμάτωση των συνδικάτων στο κράτος.

Στις πασίγνωστες θέσεις του Απρίλη, γράφει πως για να εγκαθιδρυθεί η κομμουνιστική κοινωνία, απαιτείται ένα μεταβατικό διάστημα, στο οποίο το κράτος θα μπορεί να ασκεί ακόμα και βία ενάντια στους αντεπαναστάτες που μάχονται την δικτατορία του προλεταριάτου. Όμως το κράτος ως όργανο του προλεταριάτου δεν διαρκεί για πάντα. Θα εξαλειφθεί και θα μαραθεί όσο εδραιώνεται η κομμουνιστική κοινωνία. « με τη μεσολάβηση των Σοβιέτ ως τη βαθμιαία εξάλειψη του Κράτους ένας ακατάπαυστα αυξανόμενος αριθμός πολιτών και στη συνέχεια όλοι ανεξαιρέτα οι πολίτες θα λάβουν άμεσα και καθημερινά μέρος στις υποθέσεις του Κράτους».

Όμως τα πράγματα δεν ήρθαν όπως τα ήθελε ο Λένιν. Μια κρατική γραφειοκρατία, από το 1920 ακόμα, επικάθισε αυταρχικά πάνω στην καταπιεσμένη κοινωνία και λυμαινόταν λαίμαργα την επανάσταση. Ο ίδιος ο Λένιν το είδε αυτό και αποκάλεσε το φαινόμενο «γραφειοκρατική παραμόρφωση της επανάστασης». Στο τελευταίο του έργο το 1923, πέθανε ένα χρόνο αργότερα, «Καλύτερα λιγότερο αλλά καλύτερο» ο Λένιν υπενθυμίζει σε όλους ότι η δικτατορία του προλεταριάτου έχει εντελώς διαφορετικό περιεχόμενο από τη δικτατορία του κόμματος.

Η δυτική ερμηνεία του μαρξισμού.

Στη Γερμανία η αριστερή πτέρυγα του σοσιαλδημοκρατικού κόμματος, υπό την ηγεσία της Ρόζας Λούξεμπουργκ και του Κάρλ Λίμπνεχτ, δημιουργούν το κομμουνιστικό κόμμα. Η Λούξεμπουργκ τίθεται φανατικά υπέρ της Οκτωβριανής επανάστασης αλλά αυτό δεν την εμποδίζει να ασκήσει κριτική στον Λένιν ιδιαίτερα στα θέματα οργάνωσης του κόμματος και της κοινωνίας. Τάσσεται υπέρ του μαζικού κινήματος της εργατικής τάξης η οποία μόνο μέσα από τα λάθη της μπορεί να αντιληφθεί τη διαλεκτική της ιστορίας. Θα γράψει: «τα λάθη που διαπράττονται από το αληθινά επαναστατικό εργατικό κίνημα ιστορικά είναι απείρως πιο γόνιμα και πιο πολύτιμα από το αλάθητο της καλύτερης Κεντρικής

Επιτροπής».

Η μαζική απεργία για τη Λούξεμπουργκ είναι ένα μέσο δράσης το οποίο οδηγεί στη χειραφέτηση της εργατικής τάξης, τα ιδανικά της οποίας οφείλουν να γίνουν ιδανικά της κοινωνίας.

Διαφοροποιείται ακόμα και ως προς το θέμα της δικτατορίας του προλεταριάτου. Η συρρίκνωση της εργατικής εξουσίας εντός της Κεντρικής επιτροπής και αυτής εντός του πολιτικού γραφείου, την βρίσκει ολοκληρωτικά αντίθετη. Τη θεωρεί μια απελπισμένη απόπειρα μιας μειοψηφίας να μορφοποιήσει τον κόσμο σύμφωνα με τα ιδεώδη της.

Η Λούξεμπουργκ θα ταχθεί υπέρ της δικτατορίας της εργατικής τάξης αλλά το νόημα αυτής της δικτατορίας το περιγράφει ως εξής: «Ναι, ναι δικτατορία! Αλλά αυτή η δικτατορία συνίσταται στον τρόπο εφαρμογής της δημοκρατίας, όχι στην κατάλυση της».

Είναι γνωστές οι θέσεις της για την παγκόσμια εξάπλωση του καπιταλισμού. Γι' αυτήν η παγκοσμιοποίηση αποτελεί ζωτική ανάγκη του συστήματος γιατί διευρύνει τις σφαίρες παραγωγής κερδών αλλά ταυτόχρονα το οδηγεί και στον αφανισμό του. Γιατί όσο περισσότερο η καπιταλιστική παραγωγή αντικαθιστά τους πιο καθυστερημένους τρόπους παραγωγής τόσο περισσότερο στενεύουν τα όρια της αγοράς που έχει δημιουργήσει στη προσπάθεια αναζήτησης κέρδους. Γρήγορα η επέκταση θα προσκρούσει στα μηχανικά της όρια και το αδιέξοδο θα επιλυθεί με το ξέσπασμα πολέμων, που θα οδηγήσουν στην κατάρρευση του.

Οι θεωρητικές θέσεις της Λούξεμπουργκ ίσως ήταν οξυδερκείς αλλά δεν επαληθεύτηκαν με το πέρασμα του χρόνου. Μάλλον αντιπροσώπευαν την προβληματική της εποχής και τον νέο ενθουσιασμό που προέκυψε από την ρωσική επανάσταση. Η Λούξεμπουργκ τελικά δολοφονείται στο πολιορκημένο Βερολίνο τον Ιανουάριο του 1919.

Οι ευρωπαίοι μαρξιστές εμφανίζονται στο χώρο της θεωρίας με μεγάλες αξιώσεις. Η διαφορά τους από τους μη ευρωπαίους έγκειται στο γεγονός ότι οι αναφορές στους στη δημοκρατία συνιστούν δομικό στοιχείο των αναλύσεων τους σε αντίθεση με τους μη

δυτικούς συντρόφους τους.

Ο Gramsci ήταν ο ιδρυτής του κομμουνιστικού κόμματος της Ιταλίας. Τα έργα του μνημονεύονται ακόμα στους χώρους της ευρωπαϊκής διανοήσης και επηρεάζουν πολλές ακτιβιστικές οργανώσεις της ευρωπαϊκής αριστεράς.

Ο Γκράμσι ξεπέρασε τις απλοϊκές προσεγγίσεις των μαρξιστών της εποχής και μας έδωσε τρεις βασικές θέσεις οι οποίες μπορούμε να πούμε ότι εμπλούτισαν τη μαρξιστική σκέψη. Η πρώτη αφορά στην πολιτιστική διάσταση της σοσιαλιστικής επανάστασης, η δεύτερη αφορά στην ιδέα «των εργοστασιακών συμβουλίων» και η τρίτη στη θεωρία των «οργανικών διανοουμένων».

Η εργατική τάξη για να εκπληρώσει το ιστορικό καθήκον της σοσιαλιστικής εγκαθίδρυσης θα πρέπει να καλλιεργήσει τα πολιτιστικά της μέσα, να διαμορφώσει τη δική τους κουλτούρα με βάση το ηθικό της ιδεώδες. Για να το πετύχει αυτό θα πρέπει να καταφύγει στο διανοητικό και πολιτιστικό έργο των δικών της διανοουμένων οι οποίοι με το έργο τους θα την ολοκληρώσουν ως διακριτή τάξη, σε κάθε επίπεδο. «... ένα ή πολλά στρώματα διανοουμένων που θα της προσφέρουν την ομοιογένεια της και την συνείδηση της ίδιας της λειτουργίας όχι μόνο στο οικονομικό πεδίο αλλά επίσης στο πολιτικό και κοινωνικό» (Τετράδια της φυλακής).

Από την άλλη πλευρά, στο αστικό κράτος αντιπαραθέτει το θεσμό του εργοστασιακού συμβουλίου τον οποίο θεωρεί ως την τομή της οικονομικής υποδομής και της πολιτικής υπερδομής. Οι λειτουργίες του θα χειραφετήσουν την εργατική τάξη, θα τις προσδώσουν ικανότητες διοίκησης και θα την καταστήσουν ικανή να αναλάβει την σοσιαλιστική διακυβέρνηση της κοινωνίας.

Πολλά χρόνια της ζωής του ο Αντόνιο Γκράμσι τα πέρασε στις φυλακές, κυνηγημένος από τον Μουσολίνι.

Η Σταλινική αναίρεση

Η ουσιαστική όμως παραμόρφωση του μαρξισμού προήλθε από το σταλινικό καθεστώς που στερεώθηκε στην ΈΣΣΔ, μετά το 1924, αλλά εκείνη την εποχή το γεγονός δεν απασχόλησε κανέναν. Αντίθετα οι οικονομικές και πολεμικές επιτυχίες του Στάλιν, αποτέλεσαν πρότυπο για πολλούς πολιτικούς ακόμα και για κυβερνήσεις.

Πιστός στο δόγμα ότι ο σκοπός αγιάζει τα μέσα, ο Στάλιν προέβει σε πράξεις μέσα στο κόμμα αλλά και έξω απ' αυτό, που δεν γνώρισε παρόμοιες ο σοβιετικός λαός.

Κατά τη δεκαετία του 1930 ο Στάλιν εισήγαγε την πολιτική της επιταχυνόμενης εκβιομηχάνισης της σοβιετικής οικονομίας. Για να επιτύχει το σχέδιο ο Στάλιν έλεγε πως ήταν αναγκαίο να προεισπραχθεί ένας φόρος από την αγροτιά. Έτσι δικαιολογήθηκε η πολιτική της αναγκαστικής κολεκτιβοποίησης των επαρχιών και η δίωξη των αντιταχθέντων κουλάκων που ακολούθησε. Αυτό όμως είχε ως αποτέλεσμα την ραγδαία αύξηση των τιμών αγροτικών προϊόντων και την πτώση του βιοτικού επιπέδου της εργατικής τάξης των πόλεων. Φαινόμενα «απειθαρχίας» εμφανίστηκαν στη χώρα αλλά ο Στάλιν τα αντιμετώπισε εφαρμόζοντας μέτρα βίαιης καταστολής. Εργασιακά πρόστιμα, σταχανοβισμός, εξορίες, κλπ.

Στο 18^ο συνέδριο του κόμματος ο Στάλιν διακηρύσσει ότι η σοσιαλιστική κοινωνία έχει εδραιωθεί στη χώρα αλλά το κράτος δεν πρέπει να καταργηθεί όπως υποστήριζε στο Αντί-Ντύριγκ ο Έγκελς, γιατί η ΕΣΣΔ, είναι περικυκλωμένη από εχθρικά αστικά και ιμπεριαλιστικά κράτη που επιβουλεύονται το σοσιαλιστικό καθεστώς. Όσα από τα στελέχη του κόμματος είναι αντίθετα προς την γραμμή της σταλινικής ηγεσίας εξουδετερώνονται πολιτικά και φυσικά, όπως ο Μπουχάριν, ο Τρότσκι, που είχε ταχθεί υπέρ της διαρκούς επανάστασης, ακόμα και άμεσοι συνεργάτες του.

Ο Τρότσκι πίστευε πως η παγκόσμια κυριαρχία του καπιταλιστικού συστήματος εκδηλώνεται με την εμφάνιση μιας παγκόσμιας αγοράς και ενός διεθνούς καταμερισμού εργασίας που υπερπροσδιορίζουν τις συνθήκες ανάπτυξης σε μια χώρα. Συνεπώς ο τελικός σκοπός είναι να καταλυθεί ο καπιταλισμός σε παγκόσμια κλίμακα για να καταστεί ικανή η ανάπτυξη του σοσιαλισμού.

Ο Στάλιν επιτέθηκε σ' αυτή τη θέση υποστηρίζοντας ότι ο σοσιαλισμός είναι δυνατόν να εγκαθιδρυθεί σε μία μόνο χώρα. Και ότι στην ΕΣΣΔ αυτό είναι ήδη γεγονός.

Επίσης με μια διακήρυξη το 1936 ο Στάλιν διαπιστώνει ότι δεν υπάρχουν πλέον ανταγωνιστικές τάξεις στην ΕΣΣΔ και ότι το κράτος πλέον δεν αποτελεί όργανο της δικτατορίας του προλεταριάτου αλλά ανήκει σε ολόκληρο το λαό. Στο 22^ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ, ο Κρούτσεφ θα πάει ακόμα περισσότερο την ιστορία. Διαπιστώνει ότι η ΕΣΣΔ απολαμβάνει ένα δημοκρατικό πολίτευμα το οποίο αγκαλιάζει ολόκληρο το λαό. Καταργεί την επαναστατική πάλη και θεωρεί ότι ακόμα και στις καπιταλιστικές χώρες αν η εργατική τάξη πάρει την εξουσία μέσω της κοινοβουλευτικής διαδικασίας είναι σε θέση να εγκαθιδρύσει το σοσιαλισμό.

Το 1948 ο Στάλιν συγκρούεται και με τον Τίτο και τον κατηγορεί ότι έχει διαλύσει το κόμμα μέσα στο Ενιαίο Μέτωπο και ότι δεν ακολουθεί πλέον τις αρχές του μαρξισμού – λενινισμού.

Το χάσμα μεταξύ των αριστερών κομμάτων της δυτικής Ευρώπης και του ΚΚΣΕ γίνεται αγεφύρωτο. Ο ιταλός Τogliatti, ηγέτης του ιταλικού κομμουνιστικού κόμματος εισάγει τη θεωρία του πολυκεντρισμού. Προτείνει μια πολιτική μετριοπαθών μεταρρυθμίσεων μέσω των οποίων θα μετατραπεί ο συσχετισμός δυνάμεων μέσα στο κράτος και έτσι η ηγεμονία θα περάσει στις λαϊκές δυνάμεις.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στο κομμουνιστικό κόμμα Γαλλίας. Αναζητά μια προωθημένη δημοκρατία μέσα από μια συμμαχία της εργατικής τάξης με τα καταπιεσμένα μικροαστικά στρώματα και εξαλείφει τη στρατηγική της δικτατορίας του προλεταριάτου. Υιοθετεί τη πάλη μέσα σε κοινοβουλευτικά πλαίσια και περιορίζει τον αγώνα του εναντίον του μονοπωλιακού κεφαλαίου και όχι κατά του κεφαλαίου γενικά.

Η στροφή αυτή των κομμουνιστικών δυνάμεων στην δυτική Ευρώπη, που υιοθετεί τους ειρηνικούς δρόμους προς το σοσιαλισμό, υποκινεί και εκτρέφει πρακτικές που στηρίζονται στην επαναστατική ρήξη και των οποίων οι φορείς είναι διάφορες ομάδες που αποκλήθηκαν αριστεριστικές με βασικούς εκφραστές τη Lotta Continua και το Il Manifesto.

Στη ζωή των φτωχών ν. Γκουεβέρα – Μάο.

Στο Τρίτο Κόσμο η ιστορία διαγράφει διαφορετικούς κύκλους. Ο κύριος εχθρός για τους λαούς είναι ο ιμπεριαλισμός και η αποικιοκρατία. Θεωρητική στήριξη στον απελευθερωτικό

αγώνα των χωρών του, προσέφερε ο Γάλλος ψυχίατρος Franz Fanon, από τη Μαρτινίκα, και υποστηρικτής της αλγερινής επανάστασης.

« Ας αφήσουμε αυτή την Ευρώπη που δεν παύει να μιλάει για τον άνθρωπο παρόλο που τον μακελεύει παντού όπου τον συναντά, σε όλες τις γωνιές των δρόμων της, σε όλες τις γωνιές του κόσμου». Παρακινεί τους λαούς του Τρίτου Κόσμου να πάψουν να πιθηκίζουν τις ευρωπαϊκές πολιτικές και τα πολιτιστικά ψιμύθια της. Οφείλουν να στηριχθούν στις δικές του πολιτισμικές αξίες και να δημιουργήσουν ένα νέο άνθρωπο, πλαισιωμένο από νέες αξίες. Για τον Φανόν η μόνη επαναστατική τάξη που υπάρχει στον υπανάπτυκτο κόσμο είναι η αγροτική.

Παράλληλα ένα νέο σχέδιο επαναστατικής δράσης εξελίσσεται στη Λατινική Αμερική. Το σχέδιο Κάστρο – Γκουεβέρα είναι φλογερό και αποβλέπει στην κοινωνική απελευθέρωση και τη δημιουργία σοσιαλιστικής κοινωνίας.

Ο Γκουεβέρα φλέγεται από αισθήματα για τη κοινωνική δικαιοσύνη και τον αγώνα εναντίον των ξένων εκμεταλλευτών. Θεωρεί πως μόνο ο ένοπλος αγώνας είναι σε θέση να επιβάλλει τη λαϊκή εξουσία και αποκλείει κάθε ειρηνικό δρόμο. Το κύριο υποκείμενο της επανάστασης δεν είναι το μοναδικό κόμμα αλλά το *foco*, μια ομάδα πρωτοπόρων αγωνιστών που θα κινητοποιήσει τις καταπιεσμένες μάζες και θα τις οδηγήσει στην εξουσία. « Η συνείδηση των ανθρώπων της πρωτοπορίας μιας δεδομένης χώρας, θεμελιωμένη στη γενική ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων μπορεί να βρει τους κατάλληλους δρόμους για να οδηγήσει μια σοσιαλιστική επανάσταση στη νίκη, έστω και αν στο επίπεδο της, δεν υπάρχουν ακόμα οι αναγκαίες αντικειμενικές αντιφάσεις ανάμεσα στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων και των παραγωγικών σχέσεων».

Οι αρχές του Γκουεβέρα καταφέρουν να σημειώσουν επιτυχία στην Κούβα. Η μεταλαμπάδευση όμως του επαναστατικού πνεύματος και του αγώνα, στις άλλες λατινοαμερικανικές χώρες, αποτυγχάνει. Έτσι ο θρυλικός Τσε, σε μια μάχη στη Βολιβία τον Οκτώβρη του 1967 συλλαμβάνεται και εξοντώνεται.

Στη διεθνή μαρξιστική σκηνή, σημαντικό ρόλο αναλαμβάνει ο Μάο τσε Τουνγκ και η κινεζική λαϊκή επανάσταση. Στο περίφημο βιβλίο του «Για τις αντιθέσεις», ο Μάο διακηρύσσει ότι η επανάσταση εξαρτάται από τη σωστή διάγνωση της λαϊκής ηγεσίας για την οξύτητα και το επίπεδο στο οποίο βρίσκονται οι αντιθετικές δυνάμεις. Οι παγκόσμιες αντιθέσεις κατά τη κρίση του ήταν οι εξής τέσσερις: «ανάμεσα στο σοσιαλισμό και στο ιμπεριαλιστικό

στρατόπεδο, ανάμεσα στις ίδιες τις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές χώρες και στα καταπιεζόμενα έθνη, και εντός των καπιταλιστικών χωρών, ανάμεσα στην αστική τάξη και στο προλεταριάτο, ανάμεσα στις διάφορες ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, και ανάμεσα στην μονοπωλιακή αστική τάξη και την μικροαστική τάξη».

Για τον Μάο δεν υπάρχει άλλος δρόμος για την νίκη των λαϊκών δυνάμεων εκτός από τον ένοπλο αγώνα. Αυτός άλλωστε τον οδήγησε και στην κατάληψη της εξουσίας.

Η σινοσοβιετική διαμάχη στηρίχτηκε εκτός των άλλων και στις διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις του Μάο. Αυτός θεώρησε πως η δημοκρατική επανάσταση είναι αναγκαία προϋπόθεση για το πέρασμα στην προλεταριακή επανάσταση. Το προλεταριάτο όμως δεν μπορεί μόνο του ούτε να διεξάγει την επανάσταση ούτε και να οικοδομήσει τη σοσιαλιστική κοινωνία. Χρειάζεται να σχηματιστεί ένα Ενιαίο Μέτωπο που θα συνενώνει όλες τις δυνάμεις του λαού.

Εισηγάγε επίσης την έννοια και τη πρακτική της πολιτιστικής επανάστασης. Μια ολιγομελής κοινωνική ομάδα, όπως είναι οι ειδικοί επιστήμονες και οι διανοούμενοι, δεν θα πρέπει να αναλαμβάνουν τη κρατική διακυβέρνηση. Η ευθύνη οφείλει να διαμοιραστεί σε ολόκληρο το λαό και στις δυνάμεις του κόμματος. Έτσι εξανάγκασε όλους τους επιστήμονες να αφήσουν τις θέσεις τους και να ασχοληθούν με αγροτικές και χειροτεχνικές εργασίες προκειμένου να αποκτήσουν την αναγκαία λαϊκή ταξική συνείδηση.

Στη περίφημη επιστολή του για την Όπερα του Πεκίνου, ο Μάο υπενθυμίζει ότι ο λαός είναι ο δημιουργός της Ιστορίας. «Οφείλει να καταλάβει τη λογοτεχνική και πολιτιστική σκηνή, ότι οι συγγραφείς και οι καλλιτέχνες δεν πρέπει να αποτελούν μια δράκα προνομιούχων ειδικών αλλά να ξεκινούν από τις μάζες για να επιστρέψουν στις μάζες». Για τον Μάο η πολιτιστική επανάσταση συνιστά αναπόσπαστο μέρος της προλεταριακής δημοκρατίας.

Τα λάθη στη μαρξιστική θεωρία.

Κοιτάζοντας τη παρούσα κατάσταση όλων αυτών των χωρών που αποπειράθηκαν την εφαρμογή του μαρξισμού και των εκδοχών του, θα διαπιστώσουμε πως «οι δυνάμεις της Ιστορίας» που τόσο εκθείασε ο Μάρξ, αποδείχθηκαν ισχυρότερες από τις δυνάμεις της δικτατορίας του προλεταριάτου. Η ιστορική νομοτέλεια ισοπέδωσε την αντιφατική

ανθρώπινη θέληση. Και τούτο γιατί, πρώτον το προλεταριάτο έχει μετατραπεί σε μια μικρή μειοψηφία εντός της μεταβιομηχανικής κοινωνίας, δεύτερον γιατί οι «μαρξιστές ηγέτες» δεν φάνηκε να εννοούν το μαρξιστικό περιεχόμενο της θεωρίας, που ήθελε τη διασπορά της εξουσίας από το Κράτος που δημιούργησαν προς το λαό και τους θεσμούς του και τρίτον γιατί η ίδια η θεωρία περιείχε ουσιαστικά λάθη και ιδεολογήματα και ως προς την ανάλυση του καπιταλισμού και ως προς την οικοδόμηση της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Άλλωστε ο ίδιος ο Μάρξ είχε δηλώσει ότι δεν θα ήταν ποτέ μαρξιστής και ότι δεν ασχολήθηκε με το νόημα και το περιεχόμενο του σοσιαλιστικού κράτους.

Δεν έχω εδώ πρόθεση να αποτυπώσω τα λάθη της μαρξιστικής θεωρίας αλλά παίρνω την ευκαιρία που μου δίδεται να απαριθμήσω τρία μόνο από την μακρύ κατάλογο:

Α) ορίζεται το προλεταριάτο ως η πρωτοπόρα δύναμη για την οικοδόμηση μια ανώτερης μορφής κοινωνικής οργάνωσης όπως είναι η σοσιαλιστική, την ίδια στιγμή που αυτό θεωρείται αλλοτριωμένο από τις αστικές αξίες,

Β) ο Μάρξ αναλαμβάνει να αναλύσει τη σχέση Είναι / Συνείδησης, με όρους ιστορικούς. Αλλά θέτει στο επίκεντρο τον εργάτη ως φορέα της επαναστατικής συνείδησης μετά την ηλικία των 18 ετών. Τότε δηλαδή που αυτός, λίγο ή πολύ, εισέρχεται στη παραγωγική διαδικασία. Πριν όμως ο εργάτης αυτός δεν υπήρχε, δεν διαμορφώθηκε εντός του κόσμου; Γεννήθηκε δεκαοκτώ χρονών; Δεν διαμόρφωσε συνείδηση από τη σχέση του με το περιβάλλον από τα νεώτερα χρόνια του; Γιατί δύναται να είναι πρωτοπόρος φορέας του νέου νοήματος;

Γ) ο Μάρξ όρισε τις κοινωνικές συγκρούσεις ως οριζόντιες. Τάξη με τάξη. Στην ιστορία όμως τα περισσότερο έγκυρα παραδείγματα κοινωνικών και εθνικών συγκρούσεων έχουν κάθετο χαρακτήρα. Ελίτ με ελίτ, οι οποίες προσπαθούν να πάρουν με το μέρος τους τμήματα του λαού.

Στην Ελλάδα τα κόμματα της αριστεράς, ασπάστηκαν και εφάρμοσαν την σταλινική παραχάραξη του μαρξισμού. Η πρωτότυπη θεωρία δεν προσαρμόστηκε, δεν καλλιεργήθηκε και δεν κατανοήθηκε ούτε από τις ηγεσίες ούτε από τους οπαδούς των σχετικών κομμάτων. Βεβαίως υπήρξαν μελετητές του Μάρξ αλλά αυτοί δεν έδρασαν παρά μόνο ως μονάδες μέσω των κειμένων τους και συχνά «απόλαυσαν» την κατακραυγή των «επίσημων» εδραιωμένων κομμάτων.

Δεν είναι εύκολο να βρει κανείς επεξεργασίες στη πρωτότυπη εκδοχή της μαρξιστικής θεωρίας. Στην Ε. Ένωση, της Ελλάδας μη εξαιρουμένης, η αριστερά είναι ταυτισμένη με το «ρεβιζιονισμό» του Μπερστάιν και του Κάουτσκι. Οριακές μεταρρυθμίσεις θα βελτιώσουν ενδεχομένως τη ζωή των εργαζομένων. Τα πλαίσια του συστήματος είναι τόσο ισχυρά ώστε παραμένουν άθικτα και απρόσβλητα.

Ειδικά στην Ελλάδα, ο μαρξισμός είναι η περισσότερο κακοποιημένη θεωρία από οποιαδήποτε άλλη. Στο ΚΚΕ, κυριαρχεί η παλιά εκδοχή της σταλινικής ερμηνείας η οποία φυσικά δεν άπτεται σε κανένα σημείο με τη σημερινή πραγματικότητα. Στο ΣΥΡΙΖΑ, διάσπαρτες ομάδες μαρξιστικής παρανόησης, παραγκωνίζονται ρητορικά αλλά η επικρατούσα γραμμή συνοψίζει το νόημα της οριακής μεταρρυθμιστικής βελτίωσης. Κανείς απ' αυτούς δεν έχει προφέρει το αίτημα για σοσιαλιστικό μετασχηματισμό. Δεν είναι τυχαίο. Η μαρξιστική θεωρία περιέγραφε και ανέλυε τον κόσμο της βιομηχανικής κοινωνίας. Όταν αυτός αντικαταστάθηκε από τον ψηφιακό καπιταλισμό και τη μεταβιομηχανική διάρθρωση, η θεωρία παρέλυσε και όπου νάναι θα αφήσει και τη τελευταία της πνοή. Ή μήπως δεν είναι έτσι; Μπορεί η παρούσα οικονομική και κοινωνική κρίση να αναζωπυρώσει τη μαρξιστική αναλυτική δύναμη, ή μήπως ο Μάρξ θα πάρει και αυτός οριστικά τη θέση του στο μουσείο των μεγάλων διανοητών; Ίδωμεν.

Θ. Κουρματζής

Οικονομολόγος / Στατιστικός / Συγγραφέας.

[1] Προς τη δύση όμως της ζωής του, άρχισε να ασχολείται με τις συνθήκες στη τσαρική Ρωσία και προσπαθούσε να μάθει τη ρωσική γλώσσα.